

ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΑΠΟ ΟΡΘΟΥΣ (ΑΠΟ ΑΠΟΨΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ) ΔΕΚΤΙΚΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ¹

αγοροπωλησία (αγοραπωλησία)

ακατανόμαστος (ακατονόμαστος)

αναγείρω (ανεγείρω)

ανεξαρτοποιούμαι (ανεξαρτητοποιούμαι) – ανεξαρτητοποίηση (ανεξαρτητοποίηση)

ανημέρωτος (ανενημέρωτος)

ανταπεξέρχομαι (αντεπεξέρχομαι)

αποδοπομπιαίος (αποδιοπομπιαίος)

αποθανατίζω (απαθανατίζω)

αποστρατικοποίηση (αποστρατιωτικοποίηση)

αποτανθώ (αποταθώ)

γενεολογικός (γενεαλογικός)

διελευκαίνω (διαλευκαίνω) – διελεύκανση (διαλεύκανση)

διελκυστίδα (διελκυστίδα)

δικτάτορας (δικτάτορας) – δικτατορία (δικτατορία)

ειδησογραφικός (ειδησεογραφικός)

εκμυστερεύομαι (εκμυστηρεύομαι)

¹ Δεν περιλαμβάνονται περιπτώσεις αποκλίσεων στον τρόπο κλίσης, π.χ. *δικαιίσει*, *επιτίθονται*, *έχω απηυδήςσει*, *παρήγγειλέ μου καφέ*, καθώς και περιπτώσεις που συνήθως θεωρούνται ότι χαρακτηρίζουν την ομιλία μη μορφωμένων ατόμων, π.χ. *επειδής*, *υπερσειά*. Επίσης, δεν περιλαμβάνονται τύποι για τους οποίους υπάρχει διαφορά ετυμολόγησης μεταξύ των λεξικών, όπως *αεροβιακή* (ως ορθότερος σχηματισμός αντί για *αεροβική*) στο λεξικό Μπαμπινιώτη, με ετυμολογία < aerobics < aérobie < αρχ. αερόβιος, ενώ στο λεξικό ΑΠΘ αναφέρεται μόνο ο τύπος *αεροβική*, με ετυμολογία < aerobics < aereo- [αερο-] + b(i) [β(ιος)] + -ic(s) [-ικός]. Δεν αναφέρονται περιπτώσεις όπως *υδροβιότοπος* – *υγροβιότοπος* όπου δεν τεκμηριώνεται η ορθότητα της χρήσης του ενός ή του άλλου τύπου (στον ΕΘΕΓ βρέθηκαν 9 και 17 παραδείγματα αντίστοιχα). Γενικότερα, κρίθηκε υπερβολική η τάση του λεξικού Μπαμπινιώτη να υποδεικνύει ορθό τρόπο σχηματισμού χωρίς να υφίσταται συγκεκριμένος κανόνας παραγωγής, όπως στην περίπτωση του *εποχιακός* αντί του *εποχικός* (η μη ύπαρξη κανόνα αποδεικνύεται από παραδείγματα όπως *ομολογία* > *ομολογιακός*, αλλά *ετυμολογία* > *ετυμολογικός*). Αρκετές από τις αποκλίσεις που καταγράφονται σ' αυτό το κεφάλαιο αποδίδουν σύμφωνα με γλωσσολογικές μελέτες (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη – Φλιάτουρας 2004) τη διάκριση «μη λόγιο (ή λαϊκό) – λόγιο» και οφείλονται στην επίδραση φωνολογικών και μορφολογικών φαινομένων όπως η αφομοίωση και η απλολογία. Η καταγραφή βασίζεται σε παρατήρηση προφορικής αλλά και γραπτής χρήσης. Αποκλίσεις σε επίπεδο κλιτικού συστήματος, όπως η προστακτική με αύξηση, απαιτούν μελέτη που να βασίζεται σε συστηματική κοινωνιολογική έρευνα και όχι σε απλή παρατήρηση. Το κριτήριο διάκρισης μεταξύ «συνηθισμένης» και «καθιερωμένης» απόκλισης (επόμενο κεφάλαιο) είναι η συχνότητα χρήσης και όχι η οποιαδήποτε υποκειμενική κρίση των συγγραφέων για τη σοβαρότητα της απόκλισης. Για παράδειγμα, είναι απορίας άξιο πώς το *ζάμπλουτος* (σαφής απόκλιση από αρχαία λέξη, με επίδραση του *πάμπλουτος*) έχει πλήρως νομιμοποιηθεί στο λεξικό Μπαμπινιώτη, ενώ στηλιτεύονται καθιερωμένες χρήσεις όπως το *εποχιακός*, και μάλιστα με ανεπαρκή αιτιολόγηση, ή περιθωριοποιούνται ως ανεπίσημοι τύποι όπως *χειρούργος* (αντί του *χειρουργός*) με ετυμολόγηση από αρχαία λέξη, ενώ έχει παρεμβληθεί λατινική με ανεβασμένο τόνο (βλ. λεξικό ΑΠΘ). Σε ορισμένες περιπτώσεις η ρυθμιστικότητα επεκτείνεται και στην αρχαία ελληνική γλώσσα, π.χ. μεταξύ του *αποτίω* και του *αποτίνω*, τα οποία αναφέρονται ως ισοδύναμα στο λεξικό Liddell-Scott.

ζάμπλουτος (ζάπλουτος)

κοινοτυπία (κοινοτοπία)

μεγενθύνω (μεγεθύνω)

Οκτώμβριος (Οκτώβριος)

παρανομαστής (παρονομαστής)

παρασταθώ (παραστώ < παρίσταμαι)

παρεπιπτόντως / παρεπιπτόντως (παρεμιπτόντως)

περιθάλπτω (περιθάλπω)

προσπελαύνω (προσπελάζω)

πυρανάλωμα (παρανάλωμα)

σορολό (σορολόπ)

συμπαμαρτούντα (συμπαρομαρτούντα)

συνοθύλευμα (συνονθύλευμα)

υποβολιμαίος (υποβολιμαίος)

υποθάπτω (υποθάπω)

ως αναφορά (όσον αφορά)

**ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΑΠΟ ΟΡΘΟΥΣ (ΑΠΟ ΑΠΟΨΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ) ΛΕΚΤΙΚΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ**

ενωματάρχης (ενωμοτάρχης)

κακουργοδικείο (κακουργιοδικείο)

καταχωρώ (καταχωρίζω)

μελαμψός (μελαψός)

μεταξεταστέος (μετεξεταστέος)

παρανυχίδα (παρωνυχίδα)

παρεισφρύω (παρεισφρέω)

προπάππους (προπάππος)

υδρορροή (υδρορρόη)

χειρούργος (χειρουργός)

ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΤΑΥΤΙΣΗΣ

ακροαματικότητα – θεαματικότητα

αυτοκινητικός – αυτοκινητιστικός

εκατονταετηρίδα – εκατονταετία

κατασκοπικός – κατασκοπευτικός

κυκλοφορικός – κυκλοφοριακός

μετεγγραφή – μεταγραφή

παρευρίσκομαι – παραβρίσκομαι

χιλιετηρίδα – χιλιετία

ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΓΧΥΣΗΣ²

άβουλος – άβολος

αγρύπνια – αγρυπνία

άδηλος – αδήλωτος

αδιακρίτως – αδιάκριτα³

αδιαχώρητο – αδιαχώριστο

αδόκητος – αδόκιμος

αέριος – αέρινος

αιμάτινος – αιματικός

αισθαντικός – αισθησιακός

αίσθημα – αίσθηση

αισθητήριος – αισθητικός – αισθητός

ακαμάτης – ακάματος

ακριβής – ακριβός

αμαρτωλός – αρματολός

ανάθεμα – ανάθημα

ανακομιδή – αποκομιδή – διακομιδή – μετακομιδή

άνεργος – άεργος

αποκομιδή, βλ. ανακομιδή

άπραγος – άπρακτος

αρχέγονος – αρχέτυπος

ασχήμια – ασχημία

² Περιλαμβάνονται περιπτώσεις λέξεων με διαφορετική σημασία αλλά παρόμοια φωνητική απόδοση και γραφή. Δεν περιλαμβάνονται περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει συμφωνία για τη διάκριση σημασίας, όπως *ανακύκλωση* – *ανακύκλωση*, ή όπου κάποιος νεότερος σχηματισμός έχει χρησιμοποιηθεί για να εισαγάγει εξειδίκευση σημασίας αλλά χωρίς να καταργήσει τον παλαιότερο όρο, όπως το *πολιτισμικός* (ο σχετικός με τον πολιτισμό) έναντι του *πολιτιστικός* (α) ο σχετικός με τον πολιτισμό και β) αυτός που προάγει τον πολιτισμό). Παρόμοια και νεότεροι σχηματισμοί όπως *μαρξικός* (ο σχετικός με το Μαρξ) έναντι του παλαιότερου *μαρξιστικός* (ο σχετικός με το Μαρξ και το μαρξισμό). Επίσης, δεν καταγράφονται περιπτώσεις σύγχυσης προφοράς, όπως *αδιάθετος* (*α-δι-ά-θε-τος*= που δεν έχει διατεθεί, π.χ. *αδιάθετα προϊόντα*, και *α-διά-θε-τος*= ελαφρά άρρωστος) και *βιάζομαι* (*βι-ά-ζο-μαι*= υφίσταμαι βιασμό, και *βιά-ζο-μαι*= είμαι βιαστικός).

³ Από τα επιρρήματα με σημασιολογική διαφοροποίηση μεταξύ του τύπου σε -α και του τύπου σε -ως πρόκειται για τη συνηθέστερη περίπτωση σύγχυσης. Άλλες περιπτώσεις που αναφέρονται σε λεξικά κ.α. είτε εμφανίζονται συνήθως με διάκριση σημασίας, π.χ. *άγρια* – *αγρίως*, *έκτακτα* – *εκτάκτως*, είτε ταυτίζονται ευρέως, τουλάχιστον στον προφορικό λόγο, όπως απλά – απλώς (π.χ. *Δεν έχω κάτι μαζί σου. Απλά / Απλώς, δεν έχω όρεξη να βγω έξω*).

βάσανο – βάσανος

βούτηγμα – βούτημα

βρόγχος – βρόχος

δακτυλογράφος – δακτυλόγραφος

διακομιδή, βλ. ανακομιδή

διακονία – διακονιά

διαμαρτύρεται / διαμαρτύρονται – διαμαρτυρείται / διαμαρτυρούνται

[Παρόμοια η διαφορά διαμαρτυρόμενος – διαμαρτυρημένος, διαμαρτυρία – διαμαρτύρηση.]

διαπραγματεύομαι – πραγματεύομαι

[Παρόμοια η διαφορά διαπραγμάτευση – πραγμάτευση.]

ειδώλιο – εδώλιο

εκατόμβη – κατακόμβη

εκκενώνω – κενώνω

[Παρόμοια η διαφορά εκκένωση – κένωση.]

ελλαδίτικος / ελλαδικός – ελληνικός

εξαερίζω – εξαερώνω

εορταζόμενος – εορτάζων

επιβουλή – επιβολή

επίθεμα – επίθημα

έποικος – άποικος

έρμα – έρμαιο

ερωτόληπτος – ερωτόπληκτος

ετοιμόλογος – ετυμολόγος

ευάριθμος – πολυάριθμος

ηθικολόγος – ηθολόγος

καλόβολος – καλόβουλος

κάμαρα – καμάρα

κενώνω, βλ. εκκενώνω

κυκλαδικός – κυκλαδίτικος

λατόμος – υλοτόμος

λαχταράω – λαχταρίζω

λειτουργία – λειτουργιά
μετακομιδή, βλ. ανακομιδή
μοίραρχος – μέραρχος
ομογένεια – ομοιογένεια
[Παρόμοια η διαφορά ομογενής – ομοιογενής.]
ονομαστικός – ονοματικός
περιβαλλοντικός – περιβαλλοντολογικός⁴
πνιγμονή – πνιγμός
πολύαριθμος, βλ. ευάριθμος
πολύγραφος – πολυγράφος
πραγματεύομαι, βλ. διαπραγματεύομαι
πρανής – πρηνής
πρόγονος – προγονός
πρόκριμα – πρόκριση
προπαίδεια – προπαιδεία
πρόσθεση – προσθήκη
πρότυπος – πρωτότυπος
πρώην – τέως
πρωτότοκος – πρωτοτόκος
ρυμούλκα – ρυμουλκό
σαρανταρίζω – σαραντίζω
σκευή – σκεύος
σκηνή – σκηνώμα
σονάτα – σονέτο
(η) σορός – (ο) σωρός
σπάραγμα – σπαραγμός
σπάρτο – σπαρτό
σποδός – σπονδή
σταχυολόγηση – στάχωση
στέρεος – στερεός

⁴ Στην περίπτωση *κλιματικός – κλιματολογικός* έχει επικρατήσει συνωνυμία: *κλιματικές / κλιματολογικές συνθήκες*.

στήλη – στύλος

συγγέω – συγχύζω

σύμμηξι – σύμπτυξι

συναίσθημα – συναίσθησι

Σύριος / Σύρος – Συριανός

(ο) σωρός, βλ. (η) σορός

τέως, βλ. πρώην

τεχνητός – τεχνικός

υπερώα – υπερώο

υποβόσκει – υποφώσκει

υποστύλωσι – αναστήλωσι

ύψωμα – ύψωσι

φέρω – φέρνω

φτηνός – φτενός

χειμάζομαι – ξεχειμάζω